

Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1876-2008)*, İmge Yayınları, Ankara 2016, 442 s.

Fatih FIRAT

Hüseyin Avni Bıçaklı'nın kaleme aldığı Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008) adlı eseri tarih boyunca bu iki devleti oluşturmuş olan insanların, Balkan Coğrafyasındaki tarihi vetiresini kaleme almaktadır. Hüseyin Avni Bıçaklı'nın dedesinin dedesi Ahmed Yakup Ağa Osmanlı devrinde Manastır Vilayeti Üsküp Sancağı'nda Kolağası ve 93 harbinde de kaymakam olarak vazifeliydi. Harbin sonucunda Konya Vilayetine göç etmek zorunda kalmışlardı. Hem bu cihetten Balkanlarla bir manevi alakası olması hem de Dışişleri Bakanlığında vazifeli olduğu süre boyunca her daim Bulgaristan'a dair araştırmalarına ve okumalarına devam etmesinden dolayı bu eseri kaleme almış olduğunu belirtmektedir.

Kaleme aldığı bu eserde bugünkü iki devletin tarihi kodlarını sebep-sonuç bağlamında izah etmesi, eseri Türkiye-Bulgaristan İlişkileri açısından mümtaz kılmaktadır. Tarih boyunca Balkan coğrafyasında bu iki milletin hem iç içe oldukları devirler, hem de ayrı birer devlet oldukları zaman dilimlerini, siyasî, iktisâdî, içtimâî ve hukukî olarak hülasa bir şekilde izah etmektedir. Bu iki milletin hem iç içe yaşadıkları tarihi seyri hem de iki komşu devlet olarak Hüseyin Avni Bıçaklı şöyle izah etmektedir; "*Türkiye ve Bulgaristan komşu iki devlettir. Komşular seçilmez; tarih ve coğrafya onları belirler. Türkiye ile Bulgaristan açısından bu belirlemeyi tarih, on beş yüzyıl önce yapmıştı. İki millet arasında tarihî mazi içerisinde çok sayıda savaşlar, anlaşmazlıkları olmuştu. Günümüz modern devlet anlayışının iki temsilcisi Türkiye ve Bulgaristan, bu silahlı çatışmaların ve anlaşmazlıkların içinden kopup gelmişlerdi. Tarih iki ulusun ecdadları için öngördüğü kaderi değiştirmemişti. Türkiye ve Bulgaristan bugün de yan yanadır.*"

Her iki devletin ve milletin günümüze kadar gelen zaman dilimindeki aşamaları ve bu aşamalarının hem beynelmilel hem bölgeye mahsus hem de ikili ilişkilerdeki tesiri ile jeostratejik ve jeopolitik analizleri hülasa bir şekilde kitapta bulunmaktadır. Yakın devirlerdeki iki devletin ilişkilerinde ortaya çıkan buhranlar, savaşlar ve ittifaklar detaylı bir şekilde anlatılmakta ve kitap yakın tarih meraklıları için cazip bilgiler ihtiva etmektedir.

Hüseyin Avni Bıçaklı'nın ortaya koyduğu bu eser, Türkiye ve Bulgaristan'da telif edilen literatür eserlerden yararlanmıştı. Bunların dışında kalan yabancı literatürden de faydalanmasıyla birlikte, TBMM arşivi, dergi, ansiklopedi ve makalelerden de istifade etmiştir. Eserini ortaya çıkarmak için kapsamlı bir kaynaktan yararlandığını görmekteyiz.

Eser 442 sayfadan müteşekkildir. Kitap'ın fihristi ise şöyledir; önsöz, giriş ve genel olarak sekiz bölümden oluşmakla beraber bu iki devleti alakadar eden belgeler ve tarih boyunca değişen siyasi haritaları da mevcuttur.

Eser'in birinci bölümünde üç şey ön plana çıkarılmaktadır. Birincisi Balkan coğrafyasında bugünkü iki milletin tarihten bu zamana kadar sorun haline gelen jeopoli-

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi.

tik tesirler, İkincisi zamanla gündeme gelen Bulgarların “Türk olup olmadığı” mevzusunu kitabın bu bölümünde işleyen Hüseyin Avni Bıçaklı, konu hakkındaki mevcut ve güncel kaynaklardan yararlanarak bu meseleyi açıklığa kavuşturur ve son olarak da bu iki milletin ilk etkileşimlerinden bahseder. Bu etkileşim gerçekleşmeden Balkan coğrafyasında ortaya çıkmış olan iki Bulgar siyasi idaresinin (Orta Volga Bulgarları ve Tuna Bulgarları), Osmanlı'nın Balkan Coğrafyasına geldiğinde ilerlemesine bir fayda sağlamış olup olmadığı da okuyucular için şâyân-ı dikkattir.

İkinci bölümde ise yazar Bulgaristan'ın devlet olarak ortaya çıkış sürecini ve Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ın ilişkilerinin nasıl başladığını ele almaktadır. Sultan 2. Abdülhamid, Manastırdaki olaylardan dolayı yani İttihad ve Terakki'nin baskısıyla ilan etmek zorunda kaldığı Meşrutiyeti ve bununla beraber Osmanlı Devleti'nin dahilindeki sıkıntısından faydalanarak Bulgaristan Özerk konumundan, bağımsızlığını ilan edecektir. Bu hal ile beraber iki devletin ilişkileri başlamış olacaktır. 500 yıl bir valiyle yönettiği Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber Osmanlı Devleti'nin son çeyrek asrında siyasi, askeri, iktisadî, hukuki gelişimi, göçler ve boğazlar olmak üzere 1908-1920 yılları bu bölümde değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde ise 1923-1945 yılları arasını kapsamaktadır. 1. Dünya Savaşı boyunca Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin aynı kaderi paylaştıklarını ve savaşta mağlup devletler olarak çıkmaları ile İtilaf devletleri tarafından ülkelerinin bütünlüklerinin hiçe sayıldığı vetireyi anlatmaktadır. Bunun akabinde Türkiye'deki Milli Mücadele döneminde Edirne taraflarında Cafer Tayyar Paşa'nın faaliyetleri ve aşama aşama Bulgaristan Hükümetinin, Ankara hükümetini desteklemesini geniş bir şekilde ele anlatılmaktadır. Lozan'da Bulgaristan'ın desteği ve aynı zamanda iyi bir şekilde oluşturulan siyasi gelişim süreci anlatılmaktadır. Bunun yanında Balkan Paketi, Montrö Boğazlar görüşmesi ve İkinci Cihan Harbi devrinde iki devletin izledikleri siyaset ve tutumları ele anlatılmaktadır.

Dördüncü bölüm 1946-1989 yıllarında geçen ilişkileri ihtiva etmektedir. İkinci Cihan Harbi neticesinde birinci savaşta oluşan düzenin yerine farklı bir nizamın oluştuğu ve bu dönemin iki süper gücü olarak kabul edilen A.B.D. ile S.S.C.B. arasındaki çekişmesiyle Bulgaristan ve Türkiye'nin takip edecekleri siyasetin baş etkileyici unsurlarıydı. Genel olarak bu yıllar arasında Bulgaristan S.S.C.B.'nin siyasi uzantısı olarak hareket etmiş ve Türkiye ise Sovyet tehdidine karşı A.B.D. ve İngiltere ile müttefik olma ve NATO'ya katılma yolunu tercih etmişti. Yeri geldiğinde Sovyetlerle uzlaşmacı bir siyaset takip ettiği ki-tapta izah edilmiştir. Türkiye'nin de küresel olarak bu iki kutup arasında oluşan krizlerde Bulgaristan ve Türkiye ilişkilerinin de etkilendiği vurgulanmaktadır. Hüseyin Avni Bıçaklı 1946-1989 yıllarını dört devre ayırmıştır; “Soğuk ve mesafeli (1946-1952), durgun ve kötü (1953-1962), iyi ve verimli (1963-1983) son

olarakta yeniden gerginlik (1985-1989).” Hüseyin Avni Bıçaklı, bu dönemler arasındaki Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkileri sebep-sonuç bağlamında izah etmektedir.

Beşinci bölüm Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin 1990-2008 yıllarını kapsamaktadır. Bu bölümde dönemin genel ve bölgesel faktörlerinin değerlendirilmesi, Balkan politikaları, Bulgaristan’ın NATO’ya katılması, Türkiye ve Bulgaristan’ın AB’ye üyelik süreci ve ekonomik ve ticari ilişkilerine dair malumatlar mevcuttur. Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan yeni dönem ve Özellikle Bulgaristan’ın NATO’ya katılmasının ardından, Türkiye-Bulgaristan ilişkileri, önceki dönemlerle kıyaslanamayacak ölçüde gelişmiş, ilişkilerde iyi komşuluk, dostluk ve karşılıklı işbirliği anlayışı hakim olmuştur. Siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında birbirini gittikçe yakınlaşan iki ülke, son zamanlarda enerji alanında da ortaklık ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Bulgaristan’ın tek parti yönetim anlayışının da ortadan kalkmasıyla ülkede çok partili bir dönemin başlamasına geçilmiştir. Daha önceki dönemlerde Bulgar hükümetinin, Bulgaristan’daki Türklere uyguladığı asimilasyon ve baskıcı göç politikalarına dair iyileşmelerin başladığı bir dönem olmuştur.

Altıncı Bölümde de Bulgaristan Devletinin kurulmasıyla beraber hem Osmanlı devrinde hem de Türkiye Cumhuriyeti devrine intikal eden azınlıklar sorunu ele alınmıştır. Bu bölümde üç büyük göç ve krize (1950-1951, 1984-1985, 1989 yıllarında gerçekleşti) sebebiyet verecek Bulgaristan Devletinin izlediği siyaseti ve Türkiye’nin bu siyasete karşı tutumu izah edilmektedir. Bulgaristan hükümetinin topraklarındaki Türklerin eğitim, kültürel, sosyal ve dini yaşamalarına müdahale etmesi ve Türklerin kendi benliklerini idame ettirmedeki zorluklarına güzel bir şekilde değinilen kitapta bu konunun geniş bir tablosu sunulmaktadır.

Yedinci Bölüm bu iki devletin ekonomik ve ticari ilişkilerini ihtiva etmektedir. 2. Meşrutiyetin ilanı ile beraber bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan Krallığı, Osmanlı Devleti’yle ticari ilişkisiyle başlayan süreç Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasıyla beraber devam etmiştir. Lozan görüşmelerinde Osmanlı’nın borç konusu, ticaret, ödeme ve seyr-ü sefain, demiryolu, hava ulaştırma, karayolu, ortak suların yararlanma antlaşmaları ve ticari cihetten karşılıklı heyetlerin ziyaretleri gibi iktisadi gelişmeleri sağlayacak faaliyetlere değinilmektedir. Bu ticari gelişmeler iki ülkenin iktisadi gelişiminin panoramasını kapsamlı bir şekilde kaleme alınmıştır.

Sekizinci bölüm olarak geçen kısım sonuç başlığıyla bitmektedir. Bu kısımda iki devletin genel tarihi seyri izah edilmektedir. Her iki milletin tarihte bir iddiasının olması, farklı dönemlerde Balkan coğrafyasında büyük başarılarla sahip olmaları ve bu başarılarını milli bir fikir olarak tarih şuurlarına işlenmiş olmasından dolayı bu iki millet sık sık karşı karşıya gelmiştir. Sanayi devrimi ve Fransız ihtilali ile beraber dünyada ticaretin mahalli olmaktan çıkıp, küresel

bir mahiyet kazanması ve akabinde Fransız ihtilalinin getirdiği “Milliyetçilik” anlayışı Balkan coğrafyasını etkilemiştir. Bu iki gelişme dünyada yeni bir nizamın zemin hazırlamış, İmparatorlukların yıkılma sürecini başlatmıştır. Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan’ın bağımsızlığını elde etmesiyle coğrafyada bir anlaşamamazlık silsilesi ortaya çıkmıştı. Kitap’ta Bulgaristan-Türkiye arasındaki bu istikrarsız sürecin oluşmasını yazar ve zaman zaman bu iki devletin ittifak ettikleri meselelerin esaslarını ilmi bir şekilde izah edilmektedir.